

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Cultura VII (2015)

Jakub Kosek, Mikołaj Spodaryk

Wydział Filologiczny

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Sprawozdanie z Konferencji Naukowej

Gender – Edukacja – Praca. Cenzury płci i praktyki oporu

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie 6–7.11.2014

Odbywająca się w dniach 6–7 listopada 2014 r. na Uniwersytecie Pedagogicznym ogólnopolska Konferencja *Gender – Edukacja – Praca. Cenzury płci i praktyki oporu* była odpowiedzią na potrzebę radykalnych zmian w zakresie edukacji i równouprawnienia płci, nie tylko poprzez diagnozę zastanej sytuacji, ale i próbę wykształcenia praktyk obrony przed różnymi formami dyskryminacji. Wydarzenie organizowane przez Uniwersytet Pedagogiczny, Ośrodek Badań nad Mediami, Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej oraz Fundację Autonomia zostało objęte patronatem Feminoteki, pisma „Charaktery” i Fundacji im. Heinricha Bölla.

Pierwszy dzień obrad koncentrował się wokół rozpoznania patologii wykluczeń, obejmujących m.in. obszary dyskursu medialnego (coraz częściej poruszana kwestia „ideologii gender”), edukacji, rynku pracy a także prawodawstwa, podjęto też refleksję na temat roli instytucji państwowych i społecznych we wdrażaniu polityki antydyskryminacyjnej.

Panel otwierający, prowadzony przez dr Monikę Świerkosz (badaczkę niezależną), dotyczył kontekstów bieżącej dyskusji nad dyskursem dyskryminacyjnym. Pierwsza referentka, mgr Anna Łagan (UJ) przedstawiła genealogię „ideologii gender”, „genderyzmu” oraz prezentowanego w mediach głównego nurtu sporu o edukację seksualną w szkołach w kontekście transformacji ustrojowej, zmiany społecznej roli Kościoła katolickiego i jego fantazmatów. Temat kontynuowała w swoim wystąpieniu dr Magdalena Stoch (UP), prezentując jednocześnie propozycje form obrony przed irracjonalną retoryką „antygenderystów” oraz resygnifikacją pojęć zawłaszczonych z dyskursu emancypacyjnego. Jej wystąpienie zawierało prezentację paru ciekawych przypadków reakcji na retoryczne nadużycia hierarchów Kościoła, poczynawszy od felietonów po zaskakująco skuteczne, wykorzystujące karnawałową logikę memy internetowe. Z kolei dr Monika Grochalska (UW-M) przedstawiła problem i główne agendy praktyk dyscyplinowania płci i seksualności w procesie rozumianej jak najszerzej – jako udział w kulturze – edukacji nieformalnej. Referat był przede wszystkim diagnozą form utrwalania nierówności płci i dyskryminacji kobiet przez najbliższe im otoczenie. Mocnym zakończeniem bloku było wystąpienie mgr Anny Walickiej i mgr Eweliny Sekleckiej z Fundacji „Punkt Widzenia”. Dotyczyło

badania nad męskością i kobiecością w lekturach szkolnych. Obraz wyłaniający się z przeprowadzonych badań nie tylko potwierdził stereotypowy podział ról płciowych w lekturach dla klas 4–6 szkoły podstawowej i 1–3 gimnazjum, ale i obecność niedostrzegalnych na pierwszy rzut oka form męskiej przemocy o charakterze seksualnym. Wnioski w dyskusji nad lekturami pokazały nie tyle konieczność zmiany programu, co przede wszystkim potrzebę wydobywania wspomnianych problemów na światło dzienne w trakcie prac z książkami i uwrażliwienie nauczycieli na niedostatki programu nieobejmującego treści antydyskryminacyjnych.

Drugi blok, poświęcony edukacji antydyskryminacyjnej w perspektywie systemu edukacji formalnej prowadziła mgr Justyna Struzik (UJ). Mgr Agata Teutsch (Fundacja Autonomia) mówiła o powszechności dyskryminacji w placówkach edukacji formalnej oraz diagnozowała nadzieje związane z koalicją na rzecz edukacji antydyskryminacyjnej, opowiadała o zmianach w standardach nauczania i coraz lepiej funkcjonujących NGO. Z kolei o trzecim sektorze w kontekście pedagogii jako o swoistym nowym paradygmacie edukacyjnym opowiadał dr Paweł Rudnicki (DSW), widząc w oddolnych inicjatywach szansę na krytyczne podejście do obecnego systemu edukacji. W podobnym duchu oddolnego kształtowania otwartości poprzez edukację utrzymana była prezentacja systemu waldorfskiego przez praktykującą pedagogożkę mgr Alicję Małek. Przedstawiła ona ogólny kształt pedagogiki waldorfskiej bazującej na rozbijaniu uprzedzeń, kształtowaniu wielopoglądowości oraz praktycznych warsztatów związanych z codziennymi praktykami, które zwyczajowo przypisywane określonej płci, w szkole waldorfskiej obowiązują wszystkich, co pozwala na bardzo wczesnym etapie – znieść część stereotypów dotyczących ról płciowych. Głos dr Izabeli Desperak (UŁ) dotyczył również oddolnych inicjatyw, przede wszystkim dotyczących wprowadzenia edukacji antydyskryminacyjnej w standardzie akademickim. Ostatnim wystąpieniem w panelu był referat mgr Anny Mazurczak z biura RPO, który dotyczył problemu interpretacji gender w kręgach prawnych, jak również stanowił studium skarg kierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich. Wystąpienie dokumentowało patologie prawne i edukacyjne, nadinterpretacje (zwl. art 48 Konstytucji) przeciwników edukacji gender oraz prezentowało podstawowe dokumenty antydyskryminacyjne ratyfikowane przez Polskę, w tym często nieprzestrzeganą konwencję szóstego zgromadzenia ONZ.

Blok trzeci rozpoczęło wystąpienie poświęcone transmisji ról płciowych w systemie rodzinnym w dychotomicznym wymiarze sprawczość/wspólnotowość (*agency/community*). Ta niewykluczająca się opozycja stanowiła ciekawy przedmiot badania postrzegania ról płciowych przez różne grupy wiekowe, oraz pozwalała śledzić zmiany w ich interpretacji, a także przypisywaniu poszczególnych cech płciom. Druga prezentacja mgr Eweliny Ciaputy i mgr Aleksandry Migalskiej (UJ) dotyczyła edukacji w kontekście krzyżującego się wykluczenia ze względu na płeć i niepełnosprawność. Stanowiła ponurą diagnozę marginalizacji osób z niepełnosprawnością, braku dostosowania przekazu edukacyjnego do potrzeb wykluczonych oraz przeniesienia odpowiedzialności na barki – często bezradnej – rodziny. Referat dowodził konieczności wprowadzenia polityki *gender* i *disability mainstreaming* opartej na partycypacji osób niepełnosprawnych w procesie przygotowania programów antydyskryminacyjnych. Trzecie wystąpienie w bloku stanowiło prezentację badań

prowadzonych przez grupę z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego nad doświadczeniem edukacji seksualnej i równościowej u polskich emigrantów w Norwegii. Referentki, mgr Justyna Struzik i mgr Stella Strzemecka, wprowadziły słuchaczy w problematykę relacji i rekonstrukcji ról rodzinnych i płciowych w kontekście sytuacji migracyjnej Polaków w Norwegii oraz ich postrzegania przez dorosłych i dzieci.

Czwartą część konferencji poświęconą przeciwdziałaniu dyskryminacji otworzyła dr Izabela Desperak. Pierwszy referat por. Magdaleny Jankowskiej-Guściory (UO) przyniósł przerażającą statystykę więzienną dotyczącą sprawców przemocy, przede wszystkim wobec kobiet. Wystąpienie dotyczyło problemów edukowania więźniów, uświadamiania, czym jest przemoc, oraz prób opracowywania w procesie resocjalizacji bezpiecznych, bezprzemocowych form komunikacji. W dyskusji towarzyszącej panelowi pojawiła się bardzo interesująca kwestia rozróżnienia winy ze względu na przypisywanie jej do stereotypowej roli płciowej. Z kolei o patologiach sieci mówiła prof. Agnieszka Ogonowska (UP). Pokazała problem dyskryminacji w sieci z perspektywy nierówności i podziałów społecznych oraz cyberwykluczenia, będącego coraz poważniejszym problemem w społeczeństwie silnie z informatyzowanym. Referentka również zwróciła uwagę na kwestię anonimowości w sieci i niekompatybilności pokoleniowej różnych jej użytkowników, wprowadzając w ramach oceny kompetencji korzystających z Internetu i komputera – kategorie cyfrowych tubylców i cyfrowych imigrantów. Wykazała także, że sprawcami przemocy są najczęściej osoby z najbliższego kręgu społecznego.

Ostatni blok tematyczny dotyczący problemów polityki płci w badaniach, prawie, praktyce, ekonomii i aktywizmie poprowadziła dr Magdalena Stoch. Kwestie historii polskiej emancypacji w perspektywie edukacji i pracy kobiet w drugiej połowie XIX w. na podstawie analizy ówczesnego dyskursu, głównie tekstów Elizy Orzeszkowej, Narcyzy Żmichowskiej oraz Pauliny Reinshimdt-Kuczalskiej, przedstawiła dr Monika Świerkosz (badaczka niezależna). Z kolei dr Justyna Tomczyk (UŚ) przedstawiła dwa główne narzędzia aktywizacji społecznej kobiet: *gender mainstreaming* i *gender budgeting* wraz z ich szczegółowym omówieniem i osadzeniem administracyjno-prawnym. Ostatnim wystąpieniem tego dnia był referat mgr Zofii Jabłońskiej (PTPA), dotyczący specyfiki dyskryminacji ze względu na płeć oraz wpływu stereotypów płci na rozstrzyganie spraw przez sądy powszechne. Prezentowane badania, przeprowadzone przez Polskie Towarzystwo Prawa Antydyskryminacyjnego, obnażyło wiele patologii w polskim prawodawstwie. Referat prezentował, m.in. wybrane przypadki oddalenia powództwa w sprawie niesłusznie pokrzywdzonych oraz archaiczne zapisy prawa, dot. m.in. definicji płci czy rodzicielstwa.

Drugiego dnia Konferencji Naukowej *Gender – Edukacja – Praca. Cenzury płci i praktyki oporu* na terenie Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie odbyły się dwa interesujące warsztaty antydyskryminacyjne prowadzone przez członkinie Towarzystwa Edukacji Antydyskryminacyjnej – współzałożycielkę Fundacji Autonomia – mgr Agatę Teutsch oraz przedstawicielkę Fundacji Przestrzeń Kobiet – mgr Natalię Saratę.

W trakcie warsztatu zatytułowanego *Szkoła wolna od dyskryminacji? To możliwe!*, uczestniczące w nim osoby miały możliwość zdobycia wiedzy na temat stereotypizacji, dyskryminacji i przemocy ze względu na płeć w szkole oraz w obszarze edukacji. Uczestniczki i uczestnicy mieli okazję poznać i utrwalić podstawowe pojęcia związane z poruszaną problematyką, takie jak stereotyp, uprzedzenia czy dyskryminacja, ale przede wszystkim spotkanie to było doskonałym pretekstem do autorefleksji i zastanowienia się nad sytuacjami, w których każda z zebranych osób sama doświadczała dyskryminującego zachowania ze strony innych, bądź była jego sprawcą lub świadkiem wydarzeń o takim charakterze, a także rozważenia rozmaitych sposobów reakcji na tego typu sytuacje. W czasie warsztatów dyskutowano również nad problemami dotyczącymi mniejszości żyjące w Polsce, m.in. osoby homoseksualne, niepełnosprawnych czy społeczność romską. Nie zabrakło także praktycznych ćwiczeń z krytycznego czytania tekstów oraz rozmowy, dotyczącej rozmaitych aspektów związanych z tworzeniem przekazów edukacyjnych wolnych od stereotypów i nauczaniem bez uprzedzeń. Uczestniczki i uczestnicy mogli liczyć na merytoryczne wsparcie ze strony doświadczonej trenerki mgr Agaty Teutsch. Każda z osób na zakończenie warsztatu otrzymała również pomocne materiały. Okazuje się, że istnienie szkoły wolnej od dyskryminacji jest możliwe. Należy jednak zacząć od siebie – uświadomienie problemów i reakcja na konkretne, otaczające nas codziennie sytuacje – wydają się być w tym miejscu kluczowymi elementami i podstawą do stopniowego redukowania zjawiska dyskryminacji w polskich szkołach.

W czasie spotkania, prowadzonego przez współzałożycielkę Towarzystwa Edukacji Antydyskryminacyjnej mgr Natalię Saratę, zatytułowanego *Historia Kobiet – warsztat wprowadzający* uczestniczki poddały refleksji rozmaite definicje samego pojęcia historia, zwracały uwagę na różnorodne konotacje i konteksty związane z tym terminem. Istotnym punktem było także zaakcentowanie kategorii pamięci – wspólnotowej i rodzinnej, przekazywanej z pokolenia na pokolenie za pomocą różnych narzędzi. Uczestniczki analizowały zagadnienia z obszaru relacji między historią a tożsamością zbiorową i indywidualną. Inne podejmowane podczas spotkania wątki to także partylinearność i matrylinearność w kulturach, historii zapisane w imionach i nazwiskach, a także interesujące procesy (wy)tworzenia historii. Uczestniczki warsztatu przyglądały się również interakcjom płci i pamięci w przestrzeni oraz tekstach biograficznych, rozmawiały o narracjach dotyczących kobiet i mężczyzn w historii, tworzyły listę głównych zagadnień, o których warto pamiętać, pisząc historie kobiet w sposób podmiotowy. Spotkanie miało charakter wprowadzający w niezwykle obszerną i ciekawą problematykę historii kobiet.

Konferencji towarzyszyła wystawa Towarzystwa Edukacji Antydyskryminacyjnej, zatytułowana *Dyskryminacja a edukacja* poświęcona problemowi dyskryminacji w podręcznikach szkolnych. Na godnych uwagi pracach studentek i studentów dwóch uczelni: Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu oraz warszawskiej Polsko-Japońskiej Wyższej Szkoły Technik Komputerowych podjęto wiele ważnych kwestii związanych z konstruowaniem podręczników. Wystawa była okazją do poszukiwania odpowiedzi na następujące pytania: Kto i w jaki sposób jest przedstawiany w polskich podręcznikach? O istnieniu kogo się nie dowiemy? Czyja obecność jest przemilczana lub przedstawiona przez pryzmat krzywdzących

stereotypów? Ekspozycja, będąca efektem rocznej pracy Towarzystwa Edukacji Antydyskryminacyjnej z wykładowniczymi oraz studentkami i studentami wspomnianych uczelni przynosiła odpowiedzi na wiele z tych pytań. Praca Magdaleny Nosek z Polsko-Japońskiej Wyższej Szkoły Technik Komputerowych w sposób bezpośredni informowała o fakcie zupełnej nieobecności Afryki w podręcznikach szkolnych – teren przedstawionego na plakacie kontynentu, otoczony był natomiast rozległym zbiorem wypisanych stereotypów na temat ludności go zamieszkującej. Inny brak, tym razem mniejszości – osób z niepełnosprawnością, rodzin z jednym rodzicem, przedstawicieli innej niż polska tożsamości narodowej, osób homoseksualnych – wyeksponowała w kompozycji trzech plakatów Aleksandra Sobolewska; z pracy studentki PJWSTK można było wyczytać, iż owe „mniejszości” stanowią, aż 40% spośród wszystkich ludzi. Wyodrębnione grupy są jednak nieobecne lub dyskryminowane w podręcznikach szkolnych. Prace wspomnianych autorek i wiele innych znakomitych kompozycji można było obejrzeć na terenie Uniwersytetu Pedagogicznego do czasu zakończenia drugiego dnia Konferencji Naukowej *Gender – Edukacja – Praca. Cenzury płci i praktyki oporu*.

Konferencja została objęta honorowym patronatem Jego Magnificencji prof. dr hab. Michała Śliwy, rektora Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie.